

La investigació del jaciment de Costamar des de la Fundació Marina d'Or de la Comunitat Valenciana es duu a terme a través de diversos projectes com a mesura prèvia a les obres d'edificació de l'àrea urbana de la Torre de la Sal (Cabanès), amb una àrea excavada en extensió que ha superat ja els 57.000 m². De les 694 estructures documentades, 414 són neolítiques, fase que es caracteritza per la presència d'estructures excavades en les argiles, la majoria d'elles

SEPULTURES NEOLÍTIQUES A COSTAMAR

(RIBERA DE CABANES, CABANES, CASTELLÓ)

ENRIC FLORS UREÑA
Fundació Marina d'Or
de la Comunitat Valenciana

circulars, moltes interpretades com a sitges per a l'emmagatzematge de gra. La documentació de sis sepultures en estructures igualment circulars manifesta una intencionalitat ritual i simbòlica que evoca aspectes com la continuïtat (cabanyes circulars, estructures d'emmagatzematge circulars i tombes circulars), el renaixement (el gra conservat que torna a germinar) i que reforça l'arrelament en un lloc determinat «guardant els seus morts al costat d'ells com a prova de la seua permanència en el lloc» (Hernando, 1996: 195).

Pel que fa al ritual de soterrament, associades als fragments ceràmics inciso-impresos (entre el final del vi mil·lenni i l'inici del v mil·lenni aC), tenim quatre sepultures en posició primària (GE 254-507, GE 257-510, GE 285-538 i GE 310-563). D'un segon moment (iv

Inhumació GE 310-563 durant el procés d'excavació; junt al finat apareixen diverses restes de bòvid.

mil·lenni segons cronologia relativa), s'han documentat restes humanes en posició secundària en els GE 000-090 i 000-096.

La inhumació GE 254-507 es trobava alterada per les fluctuacions del nivell freàtic i l'individu identificat, un baró entre 30 i 40 anys (Polo i García, 2009), apareix en posició hiperflexionada amb una orientació NW-SE, amb el cap mirant cap al NE. La particularitat d'aquesta sepultura està en la presència d'una possible fita que podria haver estat senyalant la tomba. La pedra

Vista de detall en la qual s'aprecien els braçalets i els grans de collar al costat de l'húmer i a l'altura de les vèrtebres cervicals.

clavada va ser trobada en posició inclinada i recolzava sobre un estrat de pedres que segellava la tomba. A Los Cascajos (Navarra) apareix una estructura singular on es va documentar una «gran acumulació de fauna consumida de forma simultània» (García i Sesma, 2007: 55) al costat d'un bol amb una destreal polida en l'interior i altres restes materials associades; en una estructura apareixien a més «les restes d'una llosa clavada verticalment molt trossejada, a manera de fita, i diversos molins fragmentats» (García i Sesma, 2007: 55). Especialment, tres de les quatre inhumacions de la fase antiga de Costamar pareixen associades a estructures limítrofes amb grans quantitats de fauna i cultura material coetània al moment dels soterraments. D'altra banda, a la possible fita identificada en el GE 254-507, se n'afeg una altra situada a deu metres al sud, el GE 174-427, un gran bloc de pedra calcària, de planta aproximadament triangular, amb una alçària de 70 cm i una amplària de 60 x 30 cm i que va aparèixer aïllat però associat a fragments de ceràmica feta a mà i una fulla de sílex de dors rebaixat.

La inhumació GE 257-510 és un individu infantil entre 4 i 6 anys, en posició de decúbit lateral dret, amb les cames flexionades i el braç dret flexionat sobre el tòrax, amb una orientació NE-SW i el cap orientat al NW. Segons l'informe bioantropològic, «s'ha pogut documentar una hiperflexió de l'avantbraç sobre el braç bilateral, cosa que denota un gest funerari clar de manipulació antròpica en el procés d'inhumació del cadàver per a depositar-lo en hiperflexió i decúbit lateral» (Polo i García, 2009). Associats a la sepultura, apareixen diversos fragments ceràmics

entre els quals destaca la part inferior d'un cànter (forma 12E, Sanfeliu; Flors, en premsa) en l'interior del qual va aparèixer una mola; a més, en la sitja es recuperà un penjoll i un gra de collar realitzats sobre malacologia, com també restes de fauna alterada en part per l'acció del foc.

La inhumació del GE 285-538 es trobava en posició fetal: cames flexionades i braços flexionats sobre el tòrax. Es tracta d'un baró entre 35 i 45 anys i no presentava aixovar, si bé van aparèixer abundants fragments ceràmics, lítics, de terrissa, carbons, restes de fauna i malacologia, com també fragments de molins escampats, però sempre sense mantindre un ordre aparent. A menys d'un metre d'aquesta estructura n'hi ha una altra amb abundant material i restes d'una cornamenta de cèrvid; altres dues estructures situades a uns cinc metres proporcionaren abundants fragments ceràmics, lítics, etcètera, i una d'elles presentava un llit de cendres amb diversos blocs termoalterats.

La inhumació del GE 310-563, també en posició primària, es trobava alterada per processos postdeposicionals derivats de la descomposició pròpia del cos i per les alternances en la pujada i la baixada del nivell freàtic. Es tracta d'un baró entre 30 i 35 anys (Polo i García, 2009), en posició de decúbit lateral, amb els braços apegats al tòrax i les cames flexionades i arraconat contra la paret nord-est. L'estructura estava segellada per una capa de pedres i l'inhumat conservava diverses polseres o braçalets realitzats sobre malacologia que presenten restes d'ocre, possiblement pel contacte dels objectes sobre el cos pigmen-

Objectes d'adorn personal pertanyents a la inhumació GE 310-563 de Costamar.

tat; el mateix ocorre amb part dels més de huit-cents grans d'un collar, també sobre malacologia, que conservava al voltant del coll. S'hi han recuperat, a més, abundants fragments ceràmics decorats, carbons, fauna, etc.

Com a contrast, el GE 000-090 i el GE 000-096 (segona fase d'ocupació de Costamar), presenten un ritual de soterrament diferenciat. Per al primer d'ells, sense cap tipus d'aixovar associat, trobem les restes en posició secundària d'un individu juvenil, entre 12 i 15 anys (Polo i García, 2009). El GE 000-096, també en posició secundària, és una sepultura doble.

Collar de variscita pertanyent a l'individu adult de la sepultura doble GE 000-096.

L'estructura a penes fa 35 cm de profunditat i presentava una filada de blocs que la delimitava parcialment. En la cota -193 es van recuperar les restes d'un individu infantil entre 1 i 6 anys (Polo i García, 2009). En una cota inferior (-203) es van documentar restes d'un segon individu per al qual s'ha estimat una edat compresa entre els 30 i els 40 anys (Polo i García, 2009). Associat a ell, apareixen dues destrals polides, un cisell i un collar confeccionat amb 36 denes tallades sobre «pedra verda» (Pascual, 1998: 218), possiblement variscita, l'origen de la qual podria situar-se en les mines neolítiques de Can Tintorer (Gavà, Barcelona) (Noaín, 1999: 171), i que confirmaria unes relacions d'intercanvi de béns a llarga distància i amb això uns contactes amb comunitats que devien freqüentar el corredor de la costa del Llevant peninsular.

En definitiva, durant la primera fase, les inhumacions apareixen en posició de decúbit lateral, amb les cames i els braços flexionats per a aconseguir una postura fetal, a vegades molt forçada, cosa que pareix indicar que els cossos devien ser amortallats d'alguna manera. Aquesta postura és intencional ja que les estructures són de dimensions relativament grans i el cos està disposat en un lateral, cosa que indicaria que el procés de deposició del finat es faria des de dalt i des de dins (Rojo et al., 2008: 85). Quant al GE 310-563, les restes d'ocre sobre el cos i els elements d'adorn personal podrien ser indicatiu d'algun tipus de distinció social. Quant a la deposició intencional d'objectes, no hi ha indicis que avalen un ritual que impliqui que la col·locació ordenada d'aquests, sinó que les

restes de fauna (¿consumida durant el ritual?), malacologia, fragments ceràmics, etc., són els mateixos elements que podem trobar en la resta de les estructures coetànies, sense diferències que impliquen una consideració especial excepte la del mateix cos allí depositat. No obstant això, les pautes observades inviten a pensar en nous conceptes simbòlics i rituals derivats de la nova forma de vida agrícola, amb estructures que presenten les mateixes característiques formals que les destinades a l'emmagatzematge i en un entorn que denota una nova manera d'entendre l'espai.

Bibliografia

- GARCÍA, J.; SESMA, J. (2007): «Enterramientos en el poblado neolítico de Los Cascajos (Los Arcos)», en *La tierra te sea leve. Arqueología de la muerte en Navarra*. Pamplona: Departamento de Cultura y Turismo - Institución Príncipe de Viana (Gobierno de Navarra), p. 52-58.
- HERNANDO, A. (1996): «Aproximación etnoarqueológica al estudio del neolítico. La utilidad del caso K'ekchi para el estudio de la prehistoria europea». *Complutum*, extra 6 (II), Madrid, p. 193-202.
- NOAÍN, M.J. (1999): «Las cuentas de collar en variscita de las minas prehistóricas de Gavà (Can Tintorer). Bases para un estudio experimental». *Saguntum*, extra 2 (Actes del II Congrés del Neolític a la Península Ibèrica, abril, 1999). Universitat de València, p. 171-178.
- PASCUAL, J.L. (1998): *Utilitaje óseo, adornos e ídolos neolíticos valencianos*. València: Servi d'Investigació Prehistòrica (SIP) (sèrie Trabajos Varios del SIP, 95). 358 p.
- POLO CERDÀ, M. I GARCÍA-PRÓSPER, E. (2009): *Bioantropología de los enterramientos neolíticos del yacimiento de Costamar (PAI Torre de la Sal, Cabanes, Castelló)*.
- ROJO, M.A.; KUNST, M.; GARRIDO, R.; GARCÍA, I. I MORÁN, G. (2008): *Paisajes de la memoria: asentamientos del neolítico antiguo en el Valle de Ambrona (Soria, España)*. Valladolid: Instituto Arqueológico Alemán; Universidad de Valladolid. 607 p.
- SANFELIU, D. I FLORS, E. (en premsa): «Los materiales cerámicos», en Flors, E. (coord.): *Torre la Sal (Ribera de Cabanes, Castelló). Evolución del paisaje antrópico desde la prehistoria hasta el medioevo*. Castelló de la Plana: Diputació de Castelló – Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques (SIAP) (Monografies de Prehistòria i Arqueologia Castellonenques, 8).